
Ugovor na odgovor*

Gospa dr. Tamara Griesser Pečar ugovarja mojemu spisu (če ignoriram dejstvo, da ne more shajati brez etiket) v dveh točkah. Ne strinja se z mojim opažanjem, da je pravo dane zadržano pri raziskovanju novejše slovenske zgodovine z metodo in kriteriji svoje stroke. In očita mi nekorektnost, ker sem za ilustracijo svojega opažanja navedel odlomek njenega besedila, ne da bi natančneje pokazal, kaj je v tem njenem odlomku "točno in kaj ni, ali kaj določujočega je izpuščeno, kaj je le problematična parafraza in kaj osebna interpretacija".

Glede prvega ugovora mislim, da ne terja mojega pojasnila, saj avtorica moje opažanje zavrača le z drugačnim, lastnim opažanjem. Glede drugega ugovora bom najprej dodal tisto iz objavljenih dokumentov, kar bi bila avtorica želela prebrati črno na belem že v mojem spisu. Nato bom še poskusil strnjeno povzeti svoje gledanje na pravno plat vprašanja.

Odlomek, ki sem ga ilustrativno navedel iz njene knjige, je avtorica uporabila izključno kot dokaz o krivdi "komunistov" za začetek "državlanske vojne". Ni omenila, da je ustanovitev SNOO povezana z vprašanjem o nastanku slovenske države. Skladno s to svojo izhodiščno redukcijo potem ni omenila "Ustanovnega proglasa SNOO". Tako se je ognila pojasnilu Vrhovnega plenuma OF, v čem on sam vidi utemeljenost svojega sklepa (je ustrezen doseženi moči in nalogam slovenskega osvobodilnega gibanja) in kaj ta sklep po njegovi intenciji pomeni (je nov korak k svobodi, k osvoboditvi in združitvi vseh Slovencev, v dobo, ko bo slovenski narod dosegel suverenost na svoji zemlji). Upoštevanje tega besedila bi vsekakor postavilo pod vprašaj njeno tezo o domnevni krivdi, ki jo edina zanima.

S podobno reduktivnega izhodišča se je omejila na to, da iz Sklepa vrhovnega plenuma OF parafrazira vsebino čl. 2. Najprej drugi odstavek ki ugotavlja, da je "vsako organiziranje izven okvira Osvobodilne Fronte slovenskega naroda v času okupacije škodljivo borbi za narodno svobodo". V povzetku: "Sleherno organiziranje uporniških gibanj zunaj OF je Osvobodilna fronta kratko malo prepovedala." Prvi odstavek člena, ki vendar opredeljuje določujoče dejstvo, namreč status SNOO, nato le obtožujoče prisloni, pri čemer izpušča omejitve sklepa na "čas osvobodilne borbe". Ne šteje za potrebno, da bi omenila tudi čl. 3 sklepa o ustanovitvi SNOO, ki v bistvu zanika tezo okupatorjev in slovenskih aneksionistov-kolaboracionistov o debelaciji Jugoslavije, najbrž, ker bi motil njeno enoumno obtožbo. Tako ji je postala sprejemljivejša njena generalna interpretacija sklepa, da je "vsakomur, ki se ni strinjal s temeljnimi izhodišči OF, ki so jo vodili komunisti, odvzel pravico do upora".

Pustimo ob strani samoumevno dejstvo, da je vsak upor utemeljen predvsem na uporu samem, ne na dovoljenju zanj. Upora OF ni "dovolil" nihče, a je bil. Tudi avtorica pravzaprav ne potrebuje nobene "pravice" do upora. V skladu s svojimi izhodišči potrebuje le njegovo prepoved. To najde potem še v edinem štirih odlokih SNOO, ki o njem hoče govoriti.

* Pripomba uredniškega odbora: Ker Prispevki za novejšo zgodovino izhajajo le enkrat letno, je uredniški odbor sklenil, da bo dr. Janku Pleterskemu posredoval odgovor dr. Tamare Griesser-Pečar na njegov prispevek *Zgodovina in delo pravnika* (PNZ 1997, 2 (Ferenčev zbornik), str. 273-282) in objavili v isti številki tudi njegov odgovor.

V nasprotju celo z lastno polemično tezo, da so odloki SNOO enako bistveni kot samo konstituiranje SNOO, ne omeni ne prvega (o vključenju slovenskih partizanskih čet v narodno-osvobodilne partizanske oddelke Jugoslavije) ne tretjega (o narodnem davku) in tudi ne četrtega (o posojilu svobode). S tem opuščanjem postaja pogled na značaj dejavnosti SNOO zastrt.

Zato pa toliko bolj izpostavlja pogledu drugi odlok, ki govori o zaščiti slovenskega naroda in njegovega gibanja za osvoboditev in združitev. Toda tudi tega ne povzema v celotni vsebini. Ko omeni, da sankcionira povezovanje z okupatorji, ne upošteva besed, ki povedo, da ne gre kar za vsako povezovanje, ampak za povezovanje "zaradi uničenja ali trajne okrnitve politične svobode in samostojnosti /naroda". Podobno ignorira določujoče besede ("za borbo proti osvoboditvi slovenskega naroda") pri omembi kaznivosti zbiranja in odvajanja narodnih sil; in pri omembi kaznivosti pridobivanja bojernih sredstev izpušča besede "oblastem okupatorjev in drugim sovražnikom". Sploh v celoti molči o tistem členu odloka, ki predvideva tudi milejšo kazen od smrtne (z narodnim bojkotom, ali pa z uničenjem ali zaseženjem imovine). Svoj izbor iz odloka prilagaja lastni trditvi o njem: "V očeh OF in partizanske vojske naj bi bil podlaga za bodoče uboje ('likvidacije'), za usmrtnitve Slovencev, ki niso sledili temeljem, načelom, zapovedim in ukazom OF."

Lahko bi rekli, da avtorica v slovenskem dogajanju 1941. leta pač ni pripravljena upoštevati neke splošne lastnosti vsake države, namreč, da hoče ostati na svojem ozemlju, potem ko se je spočela, edina, suverena (ne "monopolna"), in da mora to svojo pozicijo tudi uveljavljati, če hoče lastnost države ohraniti.

Še manj je pripravljena to upoštevati zdaj, ko je - z branjem mojega spisa - odkrila pri samem prof. Šnuderlu pravno oceno, ki se ji zdi odrešilna za njeno tezo. Namreč besede, da je bil SNOO "tipičen revolucionarni organ". "Upor" proti odporniškemu gibanju OF in proti oblasti SNOO ji je preprosto zakonit in legitim, ker ta "upor" pobija revolucijo. Vsako, tudi nacionalno, državotvorno. Ne sprašuje se, kaj lahko za to legitimnost pomeni dejstvo, da se je protirevolucionarni "upor", ki ga ima v mislih, že izhodiščno najtesneje navezal na oblast in na vojaško akcijo okupatorjev.

Sama je našla domnevno potrdilo za svojo tezo v knjigi prof. Franceta Bučarja "Usodne odločitve". Toda, če pozorneje preberemo njen glavni navedek iz knjige, lahko vidimo, da ta ne govori o vprašanju, ki je bistvo njene teze. Seveda ugotavlja Bučar docela ustrezno, da sta revolucija in protirevolucija med seboj načeloma enako upravičen par zgodovinskega delovanja. Nikakor pa ne trdi, da bi bila enako upravičen par tudi odpor proti okupatorju in kolaboracija z okupatorjevim vojskovanjem proti odporniškemu gibanju. Njegovo načelno stališče se popolnoma nedvoumno razbere iz stavka, ki je osrednja misel citiranega odlomka: "Z vidika morale in naravnega prava (Bučar shaja celo brez sklicevanja na zakon okupirane države in na mednarodno vojno pravo) bi OF lahko nastopila samo zoper tisto dejavnost, ki bi neposredno merila na sodelovanje z okupatorjem z namenom, da podpre njegove protinarodne namere."

V stavku uporabljeni pogojnik govori o tem, da Bučar najbrž meni, da v delovanju OF ta njegov pogoj ni bil izpolnjen. Zato ne preseneča, da nemudoma tudi naravnost zatrdi: "Tega pa OF svojim naprotnikom, vsaj v izhodišču, ni očitala." Ali se pri tem moti ali ne, to je zdaj vprašanje njegove znanstvene na-

tančnosti in predvsem tudi informiranosti. Nikakor pa ni odprto vprašanje njegovega načelnega stališča, namreč, da pojmovni par odpor - kolaboracija nista izenačljiva s parom revolucija - protirevolucija. Ne moralno ne po pravni upravičenosti ni bila kolaboracija v drugi svetovni vojni z nacifašističnimi okupatorji načeloma na isti ravni, kakor je to bilo odporniško gibanje.

V revoluciji OF in KPS je vrhu tega treba razločevati dve kategoriji, dve vrsti revolucije. Nacionalno revolucijo slovenskega naroda, kratko izraženo v njegovi pravici do samoodločbe, do suverenosti, do združitve razkosanih delov v eno državo. In socialno revolucijo, ki hoče prek boja za oblast v osvobojeni državi uresničiti tudi socialnorevolucionarne cilje. Nacionalna revolucija, ki je bila program OF, sodi med postulate demokracije in človekovih pravic. Socialna revolucija, ki je bila program KPS, a tudi drugih slovenskih političnih sil, res presega postulate državljanske demokracije, toda zgodovinsko se na Slovenskem pojavlja v odvisnosti od vprašanja, ali bo protifašistična nacionalna osvoboditev uspešna ali ne. Narodna osvoboditev je zanjo celo prvi pogoj, ne le da ni v nasprotju z njo. Prav v tem sklopu dejstev je tičala evropska absurdnost odločitve za oboroženo kolaboracijo na Slovenskem.

Za obe vrsti revolucije (tedaj) v splošnem velja, da nista problematični v načelu, da so pa lahko problematična dejanja, ki jih povzročata. In za obe vrsti velja, da je njuna legitimnost navsezadnje odvisna od njune uspešnosti, tj. od dejavne podpore, ki si jo zmoreta pridobiti v narodu. Sicer bi obe ostajali na ravni puča. Na podoben način je mogoče obravnavati protirevolucijo. Bistveno drugače pa je treba obravnavati pojav prostovoljne kolaboracije, politične, vojaške, policijske, z nacifašističnimi napadalci in okupatorji v času druge svetovne vojne, izrecno tudi v primeru Slovenije v letih 1941-1945. Takšna kolaboracija je bila po zakonih okupirane države in po mednarodnih obveznostih, ki so se zanje med seboj zavezali Združeni narodi, nedopustna in kazniva že v načelu. Dodatno k temu še njena problematična nasilna dejanja.

Na pojave, ki nastopajo v dejavnosti Slovencev v času sovražne vojaške zasedbe 1941-1945, je treba pravno gledati tudi z vidika posledic aneksionizma, ki je spremljal kolaboracijo. Namreč: osebe in institucije, ki s pristankom na aneksijo priznajo zakonitost in legitimnost okupacijske oblasti kot državne (tj. priznajo delcelicijo svoje lastne, razbite in okupirane države), se s tem odrečejo zaščiti in pravicam, ki sicer gredo prebivalstvu vojaško zasedenih ozemelj po mednarodnem vojnem pravu. In seveda, še bolj neposredno so se takšne osebe in institucije odrekle na Slovenskem pravicam, ki bi jim šle kot državljanom Kraljevine Jugoslavije.

Zato načeloma velja: kolikor se je v letu 1941 začela na ozemlju okupirane Slovenije vzpostavljati oblast organov odpora OF, vključno začetek slovenske državnosti z SNOO, je to bilo pobijanje oblasti, ki jo je tukaj postavljala in vzdrževala sovražna država. Slovenski kolaboranti-aneksionisti, ki so dejavno nastopili proti nastajajoči slovenski državi (SNOO), niso imeli posebne državno-pravne subjektivitete v razmerju do okupatorske države in tudi sicer ne. Zato niso mogli biti pravni subjekt kakršnekoli lastne državljanske vojne. Udeleževali so se okupatorjeve. Ta je odporniško gibanje OF formalnopravno tretiral kot upor lastnih državljanov na njegovem državnem ozemlju, kar je pač prva značilnost fenomena državljanske vojne. Aktivistom in partizanom OF so italijanska sodišča sodila - čeprav formalno niso bili državljani Italije - zaradi njihove "protidržavne

dejavnosti" ("attività sovversiva"). Kot sestavina okupatorske, tj. sovražne države, pa aneksionisti-kolaboranti niso mogli biti javno priznani niti od begunske vlade Kraljevine Jugoslavije, saj bi ta sicer sama prišla v sovražno, vojno razmerje do zaveznikov. To se je do kraja izkazalo potem, ko kolaboranti niso priznali sporazuma begunske jugoslovanske vlade z Nacionalnim komitejem narodne osvoboditve Jugoslavije (NKOJ) na domačih tleh in so s tem ostajali vezani na pravno subjektiviteto okupatorjev. Celó s končnim preklicem svojega aneksionizma ("taborska" izjava 3. maja 1945) si niso mogli več lastiti nobene pravne opore iz notranjega prava in mednarodnega položaja Kraljevine Jugoslavije pred sovražno okupacijo. Zaradi svoje dejanske kolaborativne vloge ("legalne ilegale") se ni iz tega nepravnega položaja izmotala niti grupacija privržencev Draže Mihailovića na Slovenskem. Ne pred sporazumom kraljevske begunske vlade z NKOJ, po njem pa še celo ne, ker ga ni priznala. Ignorirala je celo poziv samega kralja Petra, naj to stori.

Gledanja zgodovinarjev na pravno plat dogajanj se naj preverijo z gledanjem pravnikov.

dr. Janko Pleterški